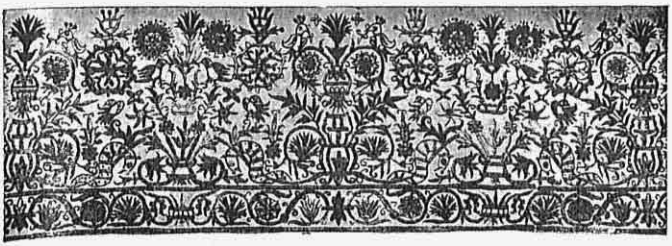

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

(1843—1923)

Μία ἀπὸ τὰς ἐγκριτοτέρας καὶ εὐγενεστέρας μορφὰς τοῦ παρ᾽ ἡμῖν ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐξέλιπε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας Ἀναστασίου Διομήδους Κυριακοῦ.

Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρός, τὴν ὁποίαν ὁ βουλόμενος δύναται ἀλλαχοῦ νὰ ἀνεύρῃ·[1] ἁπλῶς σκοποῦμεν νὰ παράσχωμεν εἰκόνα τῆς δράσεως τοῦ Ἐπιστήμονος ὅστις διὰ τῆς μορφώσεώς του καὶ τοῦ χαρακτῆρός του προσέφερεν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν παρ᾽ ἡμῖν θεολογικὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καθόλου.

* * *

Τὰ προϊόντα τοῦ καλάμου τοῦ Κυριακοῦ δύνανται νὰ κατάταχθοῦν εἰς τρεῖς τάξεις: α΄) τὰ φέροντα καθαρῶς ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα θεολογικὰ ἔργα· β΄) τὰς θρησκευτικάς του μελέτας· γ΄) τὰ σχολικῆς χρήσεως ἢ καὶ χάριν τοῦ λαοῦ θρησκευτικὰ βιβλία του.

---

[1] Ἴδε τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου: «Ἀναστάσιος Διομήδης Κυριακός. 1866—1914» (Ἀθῆναι 1915), καὶ «Βιογραφίαι ζώντων καθηγητῶν» Β΄ α΄. (Ἀθῆναι 1920) σ. 3—4. Πρβλ. καὶ περιοδικὸν Ἀνάπλασις 15ης Φεβρουαρίου 1923.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μονογραφίας αὐστηρῶς ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου δὲν ἔγραψεν ὁ Κυριακός· ἀλλὰ τοῦτο εὐκόλως ἐξηγεῖται ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἀναλαβών, μόλις περατώσας τὰς σπουδάς του, τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἔλειπεν οἱονδήποτε βοήθημα διὰ τοὺς φοιτητάς, ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον καθῆκόν του νὰ συγγράψῃ χάριν αὐτῶν Δοκίμιον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (1874), ὅπερ ἐξελίχθη βαθμηδὸν εἰς τὴν δίτομον (1881) καὶ βραδύτερον εἰς τὴν τρίτομον ἐκκλ. ἱστορίαν (1898), τὴν μεταξὺ τῶν ὁποίων σχέσιν ἐχαρακτήριζε διὰ τῶν λέξεων πάππος, πατὴρ καὶ ἔγγονος. Πᾶς γνωρίζων τὰ πράγματα κατανοεῖ πόσους κόπους καὶ ὁποίαν ἐργασίαν ὤφειλε νὰ καταβάλῃ ὁ Κυριακὸς διὰ συγγραφὴν συστήματος, ὅπερ, ἐπιστέγασμα συνήθως τοῦ ἐπιστημονικοῦ σταδίου, αὐτὸς ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συγγράψῃ μόλις ἀρχόμενος αὐτοῦ. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς ἐγράφη τὸ ἔργον τοῦτο ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ πανταχοῦ τὰ σημεῖα τῆς πρωτοτυπίας, καὶ μετὰ τῆς μετριοφροσύνης τοῦ ἀληθοῦς ἐπιστήμονος ὁμολογεῖ ὁ ἀοίδιμος Κυριακὸς ὅτι πρόκειται περὶ ἐρανίσματος ἐκ διαφόρων πηγῶν. Δέον ὅμως ἰδιαζόντως νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἐνημερότης τοῦ συγγραφέως, ὅστις πανταχοῦ ἐστηρίχθη εἰς τὰς ἀρίστας τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του ἐργασιῶν, ὡς καὶ ἡ εὐθυκρισία του ἐν τῇ χρήσει αὐτῶν.

Ἐν τούτοις τὸ τμῆμα τοῦ γ΄ τόμου, τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1897, εἶναι ἐν πολλοῖς πρωτότυπος ἐργασία, καὶ μάλιστα τὰ ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἠναγκάσθη, ἐστερημένος σχεδὸν ὁδηγοῦ, ν' ἀναζητήσῃ ἰδίαν ὁδόν. Τὸ ἐπιστημονικόν, ἀμερόληπτον καὶ πράγματι φιλελεύθερον πνεῦμα μεθ' οὗ ὁ Κυριακὸς ἐξιστόρησε τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐξετιμήθη τόσον, ὥστε ἐφιλοτεχνήθη καὶ εἰς τὸ γερμανικὸν μετάφρασις τοῦ τμήματος τούτου τῆς ἐκκλησιαστικῆς του ἱστορίας.

Τὸ χάριν τῶν μαθητῶν τῆς Ριζαρείου σχολῆς συνταχθὲν

«Ἐγχειρίδιον Πατρολογίας» (1898) δεικνύει καὶ αὐτὸ τὸν εὐσυνείδητον καὶ μελετηρὸν ἐπιστήμονα.

Ὁ δεύτερος κύκλος τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κυριακοῦ περιλαμβάνει τὰς πραγματείας του τὰς εἰς τὰς πρακτικὰς τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγκας καὶ τὰ φλέγοντα τοῦ Χριστιανισμοῦ ζητήματα ἀναφερομένας καὶ ἀπευθυνομένας πρὸς τὰς ἀνεπτυγμένας τάξεις τῆς κοινωνίας. Ἐνταῦθα κατατακτέα τὰ πάρεργά του, ὡς αὐτὸς τὰ καλεῖ, τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὰς Μελέτας του (1888), τὰ Ἀντιπαπικὰ (1893), καὶ τὰς θεολογικὰς διατριβάς του (1898), ὡς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ περιοδικά, ἅτινα ἐξέδιδεν, ἤτοι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐπιθεώρησις (1869—1871) καί, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Μοσχάκη, ἡ Θρησκευτικὴ Φωνὴ (1880—1882), ὡς καὶ τὰ διάφορα θρησκευτικά του ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, ἐγχώρια καὶ ἀλλοδαπά, καὶ οἱ λόγοι του εἰς ναοὺς καὶ συλλόγους, καὶ μάλιστα ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ, κατὰ διαφόρους ἑορτὰς καὶ περιστάσεις.

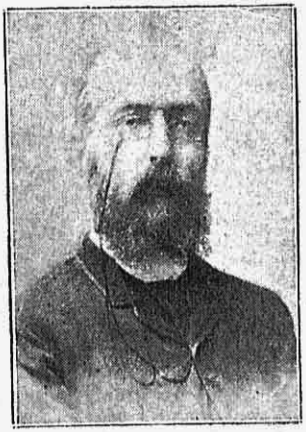

Α. Διομήδης Κυριακός

Διὰ τῶν παρέργων τούτων, ἃς τὰ ὀνομάσωμεν καὶ ἡμεῖς οὕτως, ἀνεδείχθη κατ' ἐξοχὴν ὁ Κυριακός. Μὲ τὴν ἐνημερότητα τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ πάντων τῶν συγχρόνων ζητημάτων, μὲ τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν εἰς αὐτά, μὲ τὴν διαυγῆ του κρίσιν περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, μὲ τὸν ἔνθεον ἔρωτά του πρὸς τὴν ἀλήθειαν, μὲ τὴν ἀπέχθειάν του πρὸς πᾶσαν δεισιδαιμονίαν καὶ οἱανδήποτε ἐκδήλωσιν φανατισμοῦ, μὲ τὸ ἀκλόνητον θάρρος του εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν γνωμῶν του, μὲ τὴν βαθεῖάν του περιφρόνησιν πρὸς πᾶσαν ἀγυρτικὴν φωνασκίαν καὶ ἐκμετάλλευσιν

τῶν ζητημάτων, ὁποίαν κατ' ἐξοχὴν ἔδειξε κατὰ τὰ εὐαγγελικὰ (1901), ἀνεδείχθη ὁ ὑπέρμαχος τῶν ἀληθινῶν συμφερόντων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ὑγιοῦς θρησκευτικότητος.

Τέλος ὁ Κυριακὸς προσέφερεν ἐκδουλεύσεις καὶ διὰ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, οὐ μόνον συγγράψας θρησκευτικὰ βιβλία σχολικῆς χρήσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, ὡς τὸ Ἀπάνθισμα τῆς ἁγίας Γραφῆς (1878) καὶ τοὺς Λόγους Πιστοῦ (γ΄ ἔκδοσις 1913), ἔνθα τὴν θέρμην τῆς πίστεώς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ καὶ λελογισμένην ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ζητεῖ νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Συγχρόνως δὲ καὶ διὰ τοῦ προφορικοῦ κηρύγματος ἐζήτει νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, οὐ μόνον κηρύττων πολλάκις ἐν τοῖς ναοῖς ἀλλὰ καὶ διδάσκων ἐν λαϊκαῖς σχολαῖς, ὡς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀπόρων Παίδων (1872) καὶ ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ.

*
* *

Ὁ Ἀναστάσιος Διομήδης Κυριακός, μεγίστην ἀποδίδων σημασίαν εἰς τὴν δύναμιν τῆς Θρησκείας, ἐφρόνει ὅτι αὕτη μετὰ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἐλευθερίας εἶναι «αἱ μέγισται δυνάμεις, οἱ κυριώτεροι μοχλοὶ οἱ ὠθοῦντες τοὺς λαοὺς εἰς τὰ πρόσω, οἱ ὁδηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὴν ἀληθῆ πρόοδον καὶ ἀκμήν». Ἐν τῇ Θρησκείᾳ ὅμως διέκρινε σαφῶς μεταξὺ οὐσίας, ἥτις εἶναί τι αἰώνιον καὶ ἀθάνατον, καὶ ἐπουσιώδους, ὅπερ ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου, καὶ ἔλεγεν ὅτι, ὁσάκις ἐπέλθῃ σύγχυσις μεταξὺ οὐσιώδους καὶ ἐπουσιώδους ἐν τῇ Θρησκείᾳ, αὕτη βαθμηδὸν καταπίπτει καὶ καταντᾷ «ἁπλοῦς τύπος». Ἔρεισμα τῆς Θρησκείας εἶναι ἡ Ἐπιστήμη καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἐκείνη εὑρίσκεται ἐν ἁρμονικῷ συνδέσμῳ μετ' αὐτῆς δύναται νὰ εἶναι ὄντως ζωοποιὸς δύναμις· πρὸς τοῦτο ἐτόνιζεν ὅτι Θρησκεία καὶ Ἐπιστήμη δέον νὰ σέβωνται ἀλλήλας καὶ νὰ μὴ ἀποπειρῶνται ἑκατέρωθεν νὰ ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια, τὰ διαχωρίζοντα αὐτάς, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιβλαβῶν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπερβασιῶν. Ἡ Ἐλευθερία, ἥτις «ὑπὸ πάσας τὰς ὄψεις της εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς προόδου τῶν ἐθνῶν, ἐνέχει ἀναμφιβόλως καὶ κινδύνους,

ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐνδεχόμενα κακὰ «εἶναι ἐλάχιστα ἀπέναντι τῶν ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀγαθῶν. Εἶναι ἀληθέστατον καὶ βαθυνούστατον ὅ,τι ὁ Τάκιτος εἶπε: προκρίνω τὴν κινδυνώδη ἐλευθερίαν τῆς ἀσφαλοῦς δουλείας».

Ἐκ πασῶν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπίστευεν ἀκραδάντως ὅτι «ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἔχουσα τὴν καλυτέραν διατύπωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ διασώζουσα πιστότερον πάσης ἄλλης Ἐκκλησίας τὸν γνήσιον ἀρχέγονον Χριστιανισμόν», καὶ ἐφρόνει ὅτι αὕτη, ἱσταμένη «ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ τῆς καθολικῆς καὶ τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας», κατώρθωσε ν' ἀποφύγῃ τὰς ἑκατέρωθεν πλάνας καὶ ὑπερβολάς.

Πρὸς τὸν Προτεσταντισμὸν ἔτρεφε μεγίστην ἐκτίμησιν καὶ ἦτο πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τὴν σύγχρονον προτεσταντικὴν θεολογίαν, καὶ ἐφρόνει ὅτι ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ θεολογία, «ἡ φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν μεγάλων Ἑλλήνων διδασκάλων», παρηκολούθει τὰς προόδους ταύτης, «προσοικειουμένη ἐξ αὐτῆς ὅ,τι τῷ πνεύματι τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ταῖς ταύτης ἀνάγκαις συνᾴδει», θὰ ἠδύνατο πολὺ νὰ ὠφεληθῇ καὶ κατὰ μικρὸν νὰ ἀναβιώσῃ.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀγάπην του καὶ τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὸν Προτεσταντισμόν, οὐδὲ κατὰ κεραίαν παρεξέκλινεν ὁ Κυριακὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας δι' ὅλου τοῦ βίου του διετέλεσε πιστὸν καὶ εὐσεβὲς τέκνον.

Εἶχε τὴν ὀρθὴν πεποίθησιν ὅτι, παρὰ τὸ συνήθως νομιζόμενον καὶ παρὰ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν, τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας μας προσεγγίζει πολὺ πλέον πρὸς τὸ τῆς προτεσταντικῆς ἢ πρὸς τὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τὰς στενὰς ἀντιλήψεις τῆς ὁποίας ᾐσθάνετο μεγάλην ἀντιπάθειαν, διότι ἐθεώρει ταύτην «ἐχθρὰν τῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν».

Ἐφρόνει ὅτι ὁ Παπισμὸς ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει πάντοτε «ὁ σπουδαιότατος πολέμιος τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας· ἐνοχλοῦν μὲν ἡμᾶς καὶ οἱ Διαματυρόμενοι ἱεραπόστολοι—δηλ. οἱ Ἀμερικανοί, τῶν ὁποίων τὴν θρησκευτικότητα ἐχαρακτή-

ρίζε «φανατικὴν καὶ ἀνελεύθερον» — ἀλλὰ πρὸ πάντων μανιωδῶς ἐπιπίπτουσι καθ' ἡμῶν καὶ κινδυνωδέστεροι δείκνυνται οἱ καθολικοὶ ἱεραπόστολοι 'Ιησουῖται», τοὺς ὁποίους ἀπεκάλει φανατικούς, ἐμπαθεῖς καὶ τετυφλωμένους, καὶ κατὰ τῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν τῶν ὁποίων εἰς διάφορα μέρη τοῦ 'Ελληνισμοῦ, δριμύτατα ἐπετίθετο ἐν τῇ 'Ορθοδόξῳ 'Επιθεωρήσει του.

Τὸ ὄντως φιλελεύθερον πνεῦμα τοῦ Κυριακοῦ δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ τρέφῃ ἀντιπάθειαν πρὸς τὸν δεσποτισμὸν τῆς παπικῆς 'Εκκλησίας, καὶ μάλιστα ἀφ' ἧς ἐκηρύχθη ἐν αὐτῇ ὡς δόγμα τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα (1870). Τοὐναντίον ὅμως ἔτρεφε θερμοτάτην συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ 1870 ἀποσχισθέντας τοῦ παπισμοῦ Παλαιοκαθολικούς, τὴν μετὰ τῶν ὁποίων ἕνωσιν ἐθεώρει ὡς λίαν ἐπωφελῆ δι' ἀμφοτέρας τὰς 'Εκκλησίας, διότι ὡς ἔλεγε «μετὰ δυτικῆς 'Εκκλησίας ἄνευ παπικῶν ἀξιώσεων, ἄνευ τῶν ἀσχημονιῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ παπισμοῦ, ἄνευ 'Ιησουιτῶν, μετὰ δυτικῆς 'Εκκλησίας ἐπανερχομένης εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Τερτυλλιανοῦ, Κυπριανοῦ, 'Αμβροσίου, 'Ιερωνύμου καὶ τοῦ Αὐγουστίνου, δυνάμεθα ἄριστα νὰ συνενωθῶμεν καὶ ν' ἀποτελέσωμεν μίαν 'Εκκλησίαν, ὡς ἀπετελοῦμεν τοιαύτην πρὸ τοῦ σχίσματος». "Οσον ἀφορᾷ τὴν ἀγγλικανικὴν 'Εκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς κλάδον τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἐφρόνει, ὀρθῶς, ὅτι ἡ μετ' αὐτῆς δογματικὴ ἕνωσις εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος καὶ ὅτι μᾶλλον μία φιλικὴ προσέγγισις, μία κοινωνία ἐν πνεύματι ἀγάπης μετ' αὐτῆς θὰ ἦτο δυνατή.

Περὶ τῆς 'Εκκλησίας μας προκειμένου ἦτο ὑπέρμαχος τῶν περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου αὐτῆς ὑγιῶν ἀρχῶν τοῦ ἀοιδίμου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ἀνήκοντα «εἰς τοὺς ἐξοχωτέρους ἄνδρας, οὓς ἀνέδειξεν ἡ νεωτέρα Ελλάς», καὶ ἀπεδέχετο τὰς περὶ σχέσεων Πολιτείας καὶ 'Εκκλησίας ἰδέας αὐτοῦ, κατανοῶν πόσον ἐπιβλαβὲς δι' ἀμφοτέρας θὰ ἦτο ἐὰν ἡ 'Εκκλησία ἀπέβαινε κράτος ἐν κράτει.

Πλήρως ἀντιλαμβανόμενος τὴν κατάπτωσιν τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν, εὗρισκεν ἐν τούτοις ὅτι αὕτη, ὡς στηριζομένη ἐπὶ ὑγιῶν βάσεων, δὲν

χρήζει μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἁπλῶς «ἔσωθεν προερχομένης ἀνακαινίσεως». Πρὸς τοῦτο ἐθεώρει ἀπαραίτητα: α') τὴν μισθοδοσίαν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου, ὑπὲρ ἐπιτυχίας τῶν ὁποίων ἔγραψε πλεῖστα ἄρθρα καὶ μελέτας· β') τὴν τακτικὴν καθιέρωσιν ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ κηρύγματος, ὑπὸ λογίων ὅμως κληρικῶν ἢ καὶ λαϊκῶν, διότι κατενόει ὅτι «μόνον ὁ ἱεροκήρυξ ἐκεῖνος δύναται νὰ κερδίσῃ τὸ πλῆθος, ὅστις ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, ὅστις εἶναι κάτοχος πάσης τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης καὶ ὅστις γνωρίζει τὰς ἀληθεῖς ἀνάγκας τῆς νεωτέρας κοινωνίας καὶ ἐννοεῖ τί δύναται νὰ δεχθῇ τὸ ἀκροατήριον καὶ τί οὔ. Ὁ ἱεροκήρυξ σήμερον πρέπει νὰ μεταδίδῃ τὴν παλαιὰν ἀλήθειαν ἐν νέᾳ μορφῇ». Μεγάλην σημασίαν ἀποδίδων εἰς τὸ κήρυγμα, ἀμέσως ἐνεκολποῦτό τινα, ἐφόσον διέκρινεν ἐν αὐτῷ ρητορικὰ χαρίσματα, παραβλέπων πρὸ αὐτῶν ἄλλας τυχὸν ἐλλείψεις· γ') ὡς ἀπαραίτητον ἐθεώρει τὴν ἀνακαίνισιν τῆς λατρείας, οὕτως ὥστε αὕτη «νὰ ἑλκύῃ τὸν ἄνθρωπον τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ νὰ ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτοῦ· ὅ,τι ἄλλοτε ἐνεθουσίαζε τοὺς πιστοὺς δὲν ἐξασκεῖ καὶ σήμερον τὴν αὐτὴν δύναμιν». Πρὸς τοῦτο ἐπεζήτει τὴν σύντμησιν τῶν ἀκολουθιῶν καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῶν καλῶν τεχνῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ τῆς ζωγραφικῆς καὶ μάλιστα τῆς μουσικῆς, ἀγωνισθεὶς πολὺ ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τετραφωνίας καὶ σφοδρῶς πολεμήσας τὰς κατ' αὐτῆς ἀντιδράσεις. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἔλεγε, πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῇ ἐπὶ τὸ καλλιτεχνικώτερον. Αἱ καλαὶ τέχναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναι βεβαίως ἐξ ἀποκαλύψεως, ὥστε νὰ μὴ ἐπιδέχωνται τροποποίησιν. Ἐφρόνει ὅτι ἡ κατάπτωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς «παρεμποδίζει πᾶσαν ἀνάτασιν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ μόνον ἀηδῆ τινα θόρυβον προξενεῖ», καὶ ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι ἀνωτέρας μορφώσεως «ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς λατρείας, ἀπωθούμενοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· διότι αὕτη, ὡς ψάλλεται νῦν, μετὰ τῶν ἀσιανῶν βαρβαρισμῶν, τῆς μονοτονίας της καὶ τῆς ρινοφωνίας της μόνον τὸν ὄχλον τὸν εἰς τὰ ἀσιατικὰ ᾄσματα ἀκόμη τερπόμενον ἑλκύει, ἀηδίαν δ' ἐμποιεῖ εἰς πάντας τοὺς

καὶ στοιχειωδεστάτης τυχόντας ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως». Ἐλυπεῖτο δὲ ὅτι «παρ' ἡμῖν ὑπάρχει δυστυχῶς μερίς τις ἀνθρώπων, κληρικῶν καὶ μή, ἥτις προνόμιον ἑαυτῆς οἰομένη τὴν εὐσέβειαν καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν ὡς τὴν σώτειραν τῆς Ὀρθοδοξίας, παρεμπίπτει ἑκάστοτε ὡς τοιαύτη, ἐναντία πάσης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων βελτιώσεως. Οὐδεμία βελτίωσις ἐπιτρέπεται παρ' αὐτῆς, στιγματιζομένη πάραυτα ὡς ξενικὸς νεωτερισμός. Οἱ καθ' ὑπερβολὴν οὗτοι εὐσεβεῖς εὐθὺς ἐγείρονται κατα τῆς τοιαύτης ἀσεβείας καὶ κραυγάζουσιν ὅτι θέλομεν φραγκισμοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καλοὶ ἄνθρωποι! Ἡ τέχνη καθὼς καὶ ἡ ἐπιστήμη καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶναι ἑλληνικαὶ ἢ φραγκικαί· καθὼς ἡ ἀλήθεια οὕτω καὶ τὸ καλὸν εἶναι ἓν διὰ πάντας. Δὲν θέλομεν λοιπὸν νὰ εἰσαγάγωμεν φραγκισμοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, θέλομεν μόνον τὴν τέχνην ἀντὶ τῆς ἀτεχνίας, τὸ καλὸν ἀντὶ τῆς δυσμορφίας».

***

Ὡς ἦτο ἐπόμενον ἡ ἐλευθεροφροσύνη καὶ ἡ παρρησία τοῦ Κυριακοῦ ἤγειρε ζωηρὰν ἀντίδρασιν, καὶ μάλιστα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ παραμικροτέρα παρέκκλισις καὶ ἀπὸ τῶν κακῶς κειμένων ἐθεωρεῖτο ἀποστασία καὶ καθ' ἣν ἔργον τοῦ θεολόγου ἐθεωρεῖτο ἡ οἱονεὶ δικολαβικὴ ὑποστήριξις πάντων τῶν ὁπωσδήποτε μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συνδεομένων προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ θεσμῶν, ἀδιάφορον ἂν χριστιανοπρεπῶν ἢ οὔ· προσθετέον πρὸς τούτοις ὅτι ἐμεσουράνει τότε τὸ odium theologicum, ἑκάστου θεολόγου προσπαθοῦντος νὰ ἐπωφεληθῇ πάσης φράσεως τοῦ ἀντιπάλου. Τὴν κατὰ τοῦ Κυριακοῦ ἀντίδρασιν ταύτην ἐπηύξανε καὶ ἡ ζωηρότης μεθ' ἧς οὗτος ἤλεγχε πᾶν κακὸν καὶ ἡ δριμύτης μεθ' ἧς ἐξεφράζετο κατὰ παντὸς τὸ ὁποῖον ἐθεώρει ἀντιστρατευόμενον εἰς τὸ γνήσιον πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω διεξήγαγε σφοδρότατον ἀγῶνα πρὸς τὸν φανατικὸν Ἀπόστολον Μακράκην (ἀπὸ τοῦ 1869), ὅστις ἀφ' ἑτέρου ἀπεκάλει τὸν Διομήδη μαθητὴν τοῦ Διαβόλου καὶ υἱὸν τοῦ σκότους, καὶ

ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ὅτι ἔχει «τὴν οἴησιν ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἐν Ἑλλάδι τὸν Δία τοῦ Ὀλύμπου»· ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σύρου καὶ Τήνου Ἀλέξανδρον Λυκοῦργον, ὡς ὑποθάλποντα τὸν Μακράκην, καταδιώκοντα τὸν Λάταν, καὶ πολέμιον τῆς τετραφωνίας (1870), καὶ πρὸς τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τότε, καὶ βραδύτερον ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν, Νικηφόρον Καλογερᾶν, οὗτινος ἤλεγξε τὸ σύγγραμμα περὶ ἀλεξανδρινῆς κατηχητικῆς σχολῆς (1871). Ἐπετίθετο ζωηρῶς κατὰ παντὸς ἀνικάνου ἢ φαύλου ἀρχιερέως, ὡς τοῦ Καρυστίας Μακαρίου, τοῦ Ἀργολίδος Πετρούλια καὶ τοῦ Ναυπακτίας Ἀνθίμου (1870 καὶ 1871), καὶ ἤλεγξεν ὁλόκληρον τὴν Σύνοδον καὶ αὐτὸν τὸν προϊστάμενον αὐτῆς, Μητροπολίτην Ἀθηνῶν Θεόφιλον, ὅτι «ἀγόμενος ὑπὸ ὀλίγων φαύλων φίλων του κληρικῶν» κατεδίωκε τὸν «ἀληθῆ θησαυρὸν» τῆς Ἐκκλησίας Διονύσιον Λάταν, περὶ οὗ ἔτρεφεν ὑπερμέτρως ἀγαθὴν ἰδέαν, καὶ διέλυσε τὴν Σύναξιν τῶν πρεσβυτέρων (1871), ἥτις ἐπεζήτει τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Κλήρου. Τέλος ἦλθεν εἰς διαφωνίαν μετὰ τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συναδέλφου του κ. Ζήκου Ρώση, διότι παρεξηγήσας οὗτος τὴν β' θέσιν τοῦ ἐν Λυκέρνῃ συνεδρίου τοῦ 1892, ἐπετέθη κατὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν.

* * *

Τοιαύτη ἦτο ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀναστασίου Διομήδους Κυριακοῦ, ὅστις ἄριστα κατανοήσας ὅτι ἔργον τοῦ ἀληθοῦς ἐπιστήμονος δὲν εἶναι μόνον ἡ διδασκαλία καὶ ἡ συγγραφή, ἀλλὰ πολὺ πλέον τούτου, ἡ δημιουργία χαρακτήρων, ἐζήτει νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς κοινωνίας οὐ μόνον διὰ τῆς διδακτικῆς καὶ συγγραφικῆς του ἐνεργείας ἀλλὰ κυρίως διὰ τοῦ παραδείγματός του. Χωρὶς νὰ εἶναι ῥηξικέλευθος ἢ ἀνακαινιστὴς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μας, ἀνεδείχθη, διὰ τῆς πεφωτισμένης δράσεώς του καὶ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματός του, εἷς τῶν σημαντικωτέρων παραγόντων τῆς ἀπὸ τοῦ Κοραῆ ἐγκαινισθείσης προδρομικῆς σειρᾶς τῆς Ἀνακαινίσεως, ἥτις, ὅταν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, θὰ λαμπρύνῃ τὴν Ἐκκλησίαν μας.

Τὸ ὄνομα τοῦ Κυριακοῦ, ὑπερβὰν τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος κατέστη εὐφήμως γνωστὸν εἰς ἅπαντα τὸν θεολογικὸν κόσμον καὶ διὰ τῆς εἰς ξένας γλώσσας μεταφράσεως πολλῶν ἔργων του καὶ διὰ τῆς εἰς ἀλλόγλωσσα θεολογικὰ περιοδικὰ δημοσιεύσεως ἄρθρων του, δι' ὧν διεφωτίζοντο ἐν τῇ ξένῃ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν.

Πόσης ἐκτιμήσεως ἀπήλαυεν ὁ Κυριακὸς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ καὶ μάλιστα ἐν τοῖς θεολογικοῖς κύκλοις τῆς Γερμανίας μαρτυροῦν οὐ μόνον οἱ πλήρεις εὐμενείας περὶ αὐτοῦ λόγοι, τοὺς ὁποίους ἤκουσα κατὰ τὴν ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας διατριβήν μου (1900) παρὰ τῶν ἐκεῖ θεολόγων, οὓς ἐπιτυχέστατα προσεφώνησε, διερχόμενος ἐκεῖθεν, κατὰ τὸ 1889, ἀλλὰ καὶ αἱ πλήρεις συμπαθείας περὶ αὐτοῦ ἐκφράσεις αἱ ἀναγραφεῖσαι, κατὰ διαφόρους περιστάσεις, εἰς ξένα περιοδικά, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὸ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του γραφὲν περὶ αὐτοῦ ἄρθρον ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας Βίκτωρος Σοῦλτσε, ἐν τῇ γενικῇ λουθηρανικῇ ἐφημερίδι, καὶ ὅπερ κατέληγεν ὡς ἑξῆς: «ἐκεῖνος ὅστις ἐγνώρισε τὸν Κυριακὸν ἐκ τοῦ πλησίον κατενόει ὅτι εἶχε πρὸ αὐτοῦ εὐγενῆ καὶ ἰδεώδη προσωπικότητα, ὑπενθυμίζουσάν τι ἐκ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος».

ΔΗΜ. ΣΙΜΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΣ